

Dobbeltarbeidende seniorer

Økt levealder gjør at stadig flere har og får omsorgsplikter overfor sine gamle foreldre eller andre nære personer. Omtrent hver syvende voksne har i dag regelmessig ulønnet omsorgsarbeid, og de fleste er kvinner. Flest befinner seg i alderen 45-66 år, og nær en av fire i denne gruppen utfører slikt arbeid regelmessig. De jobber også mer deltid enn andre som ikke har omsorgsoppgaver på fritiden.

Elisabeth Rønning

Vi lever stadig lenger. I dag har over halvparten av alle i aldersgruppen 45-66 år en eller begge foreldrene i live, og økt levealder i befolkningen vil føre til at andelen over tid vil øke. Mange eldre bor også hjemme og trenger ulike former for hjelp. Praktisk hjelp, pleie, omsorg eller tilsyn til syke, eldre eller funksjonshemmede som gis uten å få lønn for det, kalles i statistikken ulønnet omsorgsarbeid.

Hva er omfanget av slikt omsorgsarbeid? I denne artikkelen ser vi nærmere på det ulønnede omsorgsarbeidet, hvem som utøver det, og hva det består i. I tillegg ser vi nærmere på yrkesaktiviteten til den største gruppen av ulønnede omsorgsarbeidere, nemlig 45-66-åringene.

De demografiske utfordringene og en skjevare fordeling mellom antallet eldre og den yrkesaktive delen av befolkningen vil føre til en økt etterspørsel etter arbeidskraft. En av gruppene det i dag legges opp en politikk for å øke yrkesdeltakelsen til, er seniorene i arbeidslivet. Det er en uttalt målsetting å få flere til å stå lengre i arbeid. Det er derfor interessant å se nærmere på yrkesaktivitet i lys av det ulønnede omsorgsarbeidet personer i denne aldersgruppen i større grad må utføre.

Artikkelen bygger på levekårsundersøkelsen om helse, omsorg og sosial kontakt som Statistisk sentralbyrå gjennomfører hvert tredje år, og der ulønnet omsorgsarbeid kartlegges. Dette ble sist gjort i 2008 (se tekstboks).

Levekårsundersøkelsen 2008

Levekårsundersøkelsene som gjennomføres med vekslende og repeterende temaer, er utvalgsundersøkelser der et tverrsnitt av befolkningen blir trukket ut til å delta. I 2008 da helse, omsorg og sosial kontakt sist var tema, ble 10 000 personer i alderen 16 år og over trukket ut. Av dem deltok 67 prosent eller 6 465 personer. Helse, omsorg og sosial kontakt har tidligere vært tema i levekårsundersøkelsene i 1998, 2002 og 2005. Les mer om undersøkelsen her: [Wilhelmsen \(2009\): \[http://www.ssb.no/emner/00/90/notat_200940/notat_200940.pdf\]\(http://www.ssb.no/emner/00/90/notat_200940/notat_200940.pdf\)](http://www.ssb.no/emner/00/90/notat_200940/notat_200940.pdf)

Spørsmål om ulønnet omsorgsarbeid

Innad i husholdningen: Gir du regelmessig noe ulønnet hjelp til person i husholdningen som trenger ekstra stell, tilsyn eller hjelp til daglige gjøremål på grunn av varig sykdom, funksjonshemming eller høy alder? Vi spør om regelmessig praktisk hjelp, stell eller tilsyn.

Utenfor husholdningen: Gir du regelmessig noe ulønnet praktisk hjelp til eller tilsyn med syke, funksjonshemmede eller eldre utenfor husholdningen?

Om sysselsetting og heltids- og deltidsarbeid

Sysselsetting: Alle som har svart at de har utført minst 1 times inntektsgivende arbeid forrige uke eller var midlertidig borte fra eller hadde fri fra sitt inntektsgivende arbeid forrige uke.

Heltids- og deltidsarbeid: Heltidsarbeidende er her definert som de som svarer at de har jobbet 37 timer eller mer i sitt hovedarbeidsforhold. Deltidsarbeidende er her definert som de som svarer at de har jobbet mindre enn 37 timer i sitt hovedarbeidsforhold.

Elisabeth Rønning er sosiolog og seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for levekårsstatistikk. (elisabeth.ronning@ssb.no)

Nær to av ti kvinner gir regelmessig ulønnet omsorg

Eldre som blir hjelpetrengende mottar støtte både fra det offentlige hjelpeapparatet, fra familien og fra andre. Beregninger som er gjort, anslår at familien står for omtrent halvparten av den omsorgen eldre mottar (St.meld. nr. 25: 2005-2006). I 2008 svarer 3 prosent av alle over 16 år at de gir regelmessig ulønnet hjelp til pleie- eller tilsynstrengende i egen husholdning (se figur 1). I alt 13 prosent svarer at de gir regelmessig ulønnet hjelp til noen utenfor egen husholdning. Og 15 prosent gir omsorg enten til noen i egen husholdning eller til noen utenfor egen husholdning. Det er noen flere kvinner som har ulønnet omsorgsarbeid, 18, mot 13 prosent blant menn.

Det er de i alderen 45-66 år som i størst grad har ulønnet omsorgsarbeid, nær 25 prosent gir hjelp enten i egen husholdning eller til noen utenfor. Det er mest vanlig å yte ulønnet omsorgsarbeid for noen utenfor egen husholdning (se figur 2).

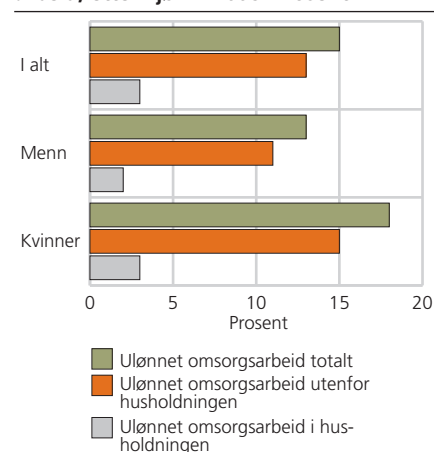
Vi mangler gode tidsserier til å si mye om utviklingen over tid på detaljert nivå knyttet til det ulønnede omsorgsarbeidet. Men vi har målt andel som gir regelmessig ulønnet hjelp til noen *utenfor* egen husholdning over en tidsperiode på 25 år. I 1983 svarte 8 prosent at de hadde noe ulønnet omsorgsarbeid utenfor hjemmet. 25 år senere, i 2008, svarte 13 prosent det samme. På det høyeste, i 1995, svarte hele 17 prosent at de regelmessig hadde ulønnet omsorgsarbeid (se figur 3). Deretter har andelen gått svakt ned.

Ikke bare til egne foreldre

Når vi ser på det regelmessige ulønnede omsorgsarbeidet for personer utenfor egen husholdning, er det både foreldre, andre slektninger, naboer og venner som får hjelp. 6 prosent i den voksne befolkningen gir ulønnet regelmessig hjelp til foreldre i 2008, mot 5 og 4 prosent til andre slektninger, naboer og

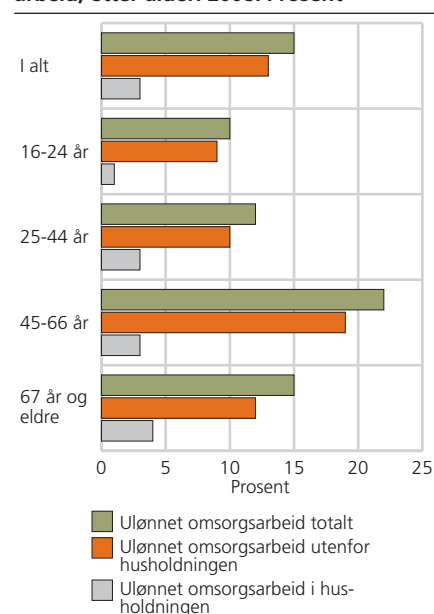

Figur 1. Andel som gir ulønnet omsorgsarbeid, etter kjønn. 2008. Prosent

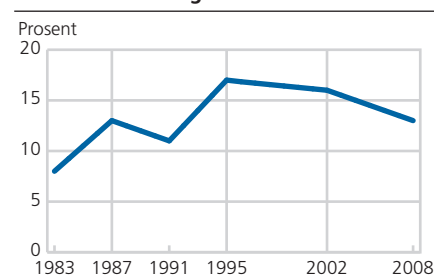
Kilde: Levekårsundersøkelsen 2008, Statistisk sentralbyrå.

Figur 2. Andel som gir ulønnet omsorgsarbeid, etter alder. 2008. Prosent

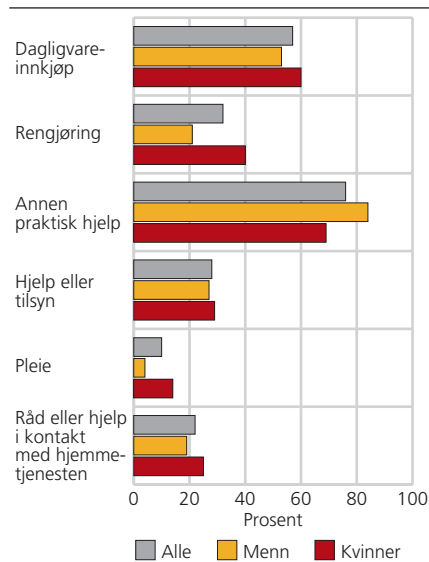
Kilde: Levekårsundersøkelsen 2008, Statistisk sentralbyrå.

Figur 3. Andel som gir ulønnet omsorgsarbeid utenfor husholdningen. 1983-2008. Prosent

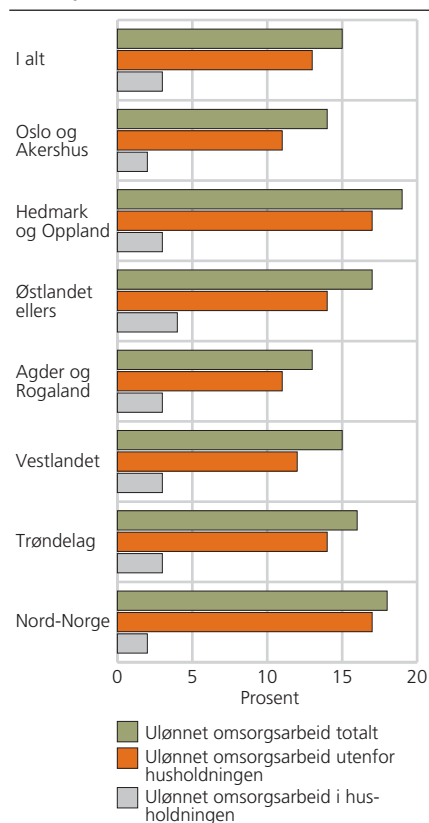
Kilde: Levekårsundersøkelsene 1983-2008, Statistisk sentralbyrå.

Figur 4. **Type hjelp gitt til foreldre, etter kjønn (andel av de som oppgir regelmessig ulønnet omsorgsarbeid for egne foreldre). 2008. Prosent**

Kilde: Levekårsundersøkelsen 2008, Statistisk sentralbyrå.

Figur 5. **Andel som gir ulønnet omsorgsarbeid, etter landsdel. 2008. Prosent**

Kilde: Levekårsundersøkelsen 2008, Statistisk sentralbyrå.

venner. Blant 45-66-åringene ser vi at det å hjelpe egne foreldre dominerer. 12 prosent i denne gruppen gir regelmessig hjelp til foreldre, mot 7 og 4 prosent til andre slektninger, naboer og venner. De eldste i befolkningen, som har mistet egne foreldre, hjelper naturlig nok i større grad naboer og venner regelmessig.

Uformelt omsorgsarbeid for noen utenfor egen husholdning kan bestå av ulike aktiviteter. Av de som gjør ulønnet omsorgsarbeid for egne foreldre, gjør nær åtte av ti det vi har kalt annen praktisk hjelp (se figur 4). Dette er også det området der menn i størst grad bidrar.

Dagligvareinnkjøp er en annen oppgave som nær seks av ti utfører, rengjøring er en oppgave for tre av ti. Begge disse aktivitetene gjøres i størst grad av kvinner. Pleieoppgaver, som en av ti av de ulønnede omsorgsarbeiderne gjør, domineres også av kvinner. Tiden menn og kvinner bruker på dette arbeidet, varierer også. I gjennomsnitt bruker de som har svart at de regelmessig yter ulønnet omsorgsarbeid ovenfor foreldre, 3,6 timer i uken. Menn bruker nærmere 3 timer i gjennomsnitt, mens kvinner bruker nærmere 4 timer.

Ikke like mye ulønnet omsorgsarbeid i hele landet

Det er små variasjoner i hvor mange som gir ulønnet omsorgsarbeid til noen når vi ser på de ulike landsdelene i Norge (se figur 5). Personer bosatt i Hedmark og Oppland skiller seg ut ved at de har mest ulønnet omsorgsarbeid, med 19 prosent. I motsatt ende finner vi Agder og Rogaland samt Oslo og Akershus med 13 og 14 prosent.

Her spiller nok flere forhold inn. Hedmark og Oppland er de to fylkene i landet med høyest gjennomsnittsalder (Høydal og Rustad, 2009). Oslo og Akershus har en yngre befolkning, og en større andel av befolkningen i Oslo og Akershus bor nok ikke i nærheten av sine foreldre og har dermed vanskelig for å gi regelmessig hjelp til dem. Det er også viktig å være klar over at det er variasjoner i tilbud og ressursbruk til pleie- og omsorgstjenester i landet, og slike forhold kan ha betydning for hvor mye ulønnet omsorgsarbeid det er nødvendig å yte.

Mest ulønnet omsorgsarbeid blant 45-66-åringene

Videre i artikkelen vil vi se nærmere på de i befolkningen som i størst grad har ulønnet omsorgsarbeid for eldre eller syke, personer i alderen 45-66 år. Vi velger i tillegg å bare inkludere i denne aldersgruppen de som har foreldre i live. Denne gruppen er også spesielt interessant fordi det er disse som har størst sannsynlighet for å komme i tidsklemmen mellom yrkesarbeid og økte krav om omsorgsarbeid for eldre og syke foreldre.

De demografiske utfordringene knyttet til at befolkningen stadig blir eldre og det på sikt blir færre yrkesaktive i forhold til andel eldre, gjør at vi både har en sysselsettingsutfordring og en omsorgsutfordring å hanske med. Flere studier har vist at de som yter mye familieomsorg, jobber mindre (Fevang, Kværndokk, Røed, 2009), og at omsorg for foreldre kan føre til økt sannsynlighet for å bli langtids trygde- eller sosialhjelpsmottaker. Tidsklemme og stress kan føre til helseproblemer (Gautun 2008).

Mange jobber deltid

45-66-åringene er en gruppe som er godt etablert i arbeidslivet, og mange begynner å få gamle foreldre som har ulike behov for hjelp. Hvis vi bare ser på de som har foreldre i live, svarer nær 30 prosent at de regelmessig gjør en el-

ler annen form for ulønnet omsorgsarbeid, det vil si enten i egen husholdning eller for personer utenfor egen husholdning (se figur 6). Dette er adskillig flere enn de 15 prosentene for befolkningen i alt.

Det er vanligere blant kvinner enn blant menn i alderen 45-66 år å ha ulønnet omsorgsarbeid når man fortsatt har foreldrene i live, henholdsvis 34 og 23 prosent. Og det er tydelig at omsorgsoppgavene i denne gruppen øker med økt alder; blant 60-66 åringene svarer nær halvparten at de regelmessig har ulønnet omsorgsarbeid.

Når vi ser nærmere på sysselsettingen til de mellom 45 og 66 år, ser vi så vidt at andelen sysselsatte er lavere blant de som har ulønnet omsorgsarbeid, enn blant de som ikke har det. Vi ser tydeligere forskjeller mellom de som har ulønnet omsorgsarbeid, og de som ikke har slikt arbeid, i *hvor mye* de jobber.

Mens omtrent en av fire av de som ikke tar seg av andre, jobber deltid, gjelder dette fire av ti blant de som har ulønnet omsorgsarbeid (se tekstboks for definisjon av deltidsarbeid). Disse forskjellene gjelder både for menn og kvinner (se figur 7).

For å utelukke at den høye deltidsandelen blant de som har omsorgsarbeid, bare er en alderseffekt, at det bare er blant de eldste 45-66-åringene vi finner en sammenheng mellom deltidsarbeid og ulønnet omsorgsarbeid, har vi sett på deltidsarbeid i ulike aldersgrupper blant de som har ulønnet omsorgsarbeid, og de som ikke har det.

Av figur 8 ser vi at andelen med deltidsarbeid øker jevnt med alder blant de som har ulønnet omsorgsarbeid, og andelen som jobber deltid, er høyest hos de eldste. Tall fra Arbeidskraftundersøkelsen 2009 bekrefter også at deltidsandelen generelt er høyere blant de eldste sysselsatte enn blant 40- og 50-åringene. Det er flere som jobber deltid blant de som har ulønnet omsorgsarbeid, enn blant de som ikke har det. Dette gjelder særlig aldersgruppene 45-49 år og 56-59 år. Blant de eldste (60-66 år) er observasjonene så få, derfor kan vi ikke her si noe sikkert når det gjelder deltid blant de som gir, og de som ikke gir omsorg.

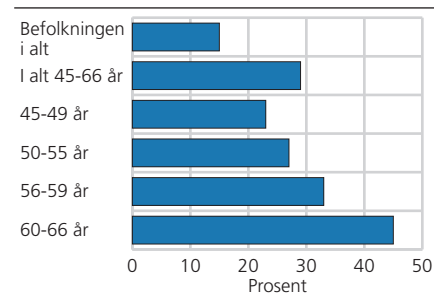
Hovedbildet er likevel at de som har en eller annen form for ulønnet omsorgsarbeid, i større grad jobber deltid enn de som ikke har noe ulønnet omsorgsarbeid. Dette stemmer også godt overens med Gautuns (2008) gjennomgang av forskning på feltet, der hovedbildet i de ulike undersøkelsene var at omsorgsforpliktelse påvirker valg av deltidsarbeid.

Når andelen eldre øker

I denne artikkelen har vi presentert de siste tallene knyttet til ulønnet omsorgsarbeid fra Statistisk sentralbyrås levekårsundersøkelser. Artikkelen har fokusert på omfang av ulønnet omsorgsarbeid, kjennetegn ved de som utfører ulønnet omsorgsarbeid, og type omsorgsarbeid som det er vanlig å utføre.

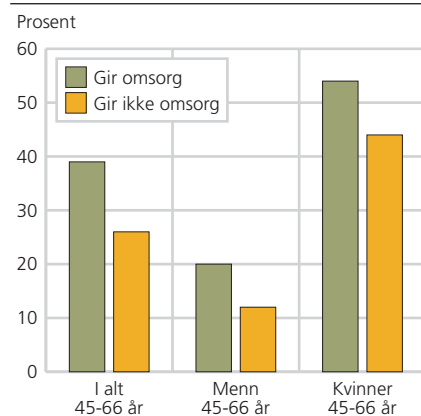
I tillegg til å gi en oversikt over det generelle tallmaterialet på feltet har vi sett spesielt på personer i aldersgruppen 45-66 år, da det er disse som i størst grad har ulønnet omsorgsarbeid. Jo nærmere 66 år man er, jo mer regelmessig ulønnet omsorgsarbeid har man. I tillegg er dette en gruppe som man er opptatt av at skal stå lengre i arbeid.

Figur 6. Andel personer 45-66 år med foreldre i live, og i befolkningen i alt, som gir ulønnet omsorgsarbeid, etter alder. 2008. Prosent

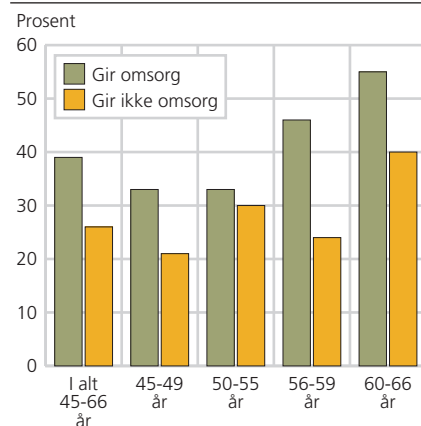
Kilde: Lvekårsundersøkelsen 2008, Statistisk sentralbyrå.

Figur 7. Andel personer 45-66 år med foreldre i live og med deltidsarbeid. Etter om man gir uformell omsorg eller ikke etter kjønn. 2008. Prosent

Kilde: Lvekårsundersøkelsen 2008, Statistisk sentralbyrå.

Figur 8. Andel personer 45-66 år med foreldre i live og med deltidsarbeid. Etter om man gir uformell omsorg eller ikke etter alder. 2008. Prosent

Kilde: Lvekårsundersøkelsen 2008, Statistisk sentralbyrå.

Referanser

Arbeidskraftsundersøkelsen (AKU) 2009: Flere langtidsledige: <http://www.ssb.no/emner/06/01/aku/>

Fevang, Elisabeth, Snorre Kverndokk og Knut Røed (2009): Omsorg for foreldre – hvordan påvirkes yrkesaktiviteten? Søkelys på arbeidslivet, nr. 1, 2009.

Gautun, Heidi (2007): Hvordan gjøre det lettere for senioren å kombinere jobb med omsorg for gamle foreldre? Søkelys på arbeidslivet, nr. 1, 2007.

Gautun, Heidi (2008): Arbeidstakere og omsorg for gamle foreldre – den nye tidsklemma, Fafo-rapport 2008:40.

Høydahl og Rustad (2009): Befolkningsvekst, men ikke over alt *Samfunnspeilet* 5-6, 2009, Statistisk sentralbyrå.

Normann, Nørgaard, Rønning (2009): Utfordringer for den nordiske velferdsstaten – sammenliknbare indikatorer, NOSOSKO Nordisk Socialstatistisk Komité 41: 2009.

St.meld. nr. 25: 2005-2006: Mestring, muligheter og mening.

Wilhelmsen, Marit (2009): Samordnet levekårsundersøkelse 2008 – Tverrsnittsundersøkelsen, Dokumentasjonsrapport, Notater 2009/40, Statistisk sentralbyrå.

I tråd med de demografiske endringene i samfunnet, der andelen eldre øker, er en av de mest sentrale utfordringene for velferdsstaten å holde en størst mulig del av befolkningen i arbeid (Normann, Nørgaard og Rønning, 2009). Dette gjør at de eldste i arbeidslivet vil oppleve press fra to hold – både om å yte mer omsorg og om å jobbe mer. Dette er viktige forhold som må studeres nærmere, og bringes mer på banen i både forskning og politikkutforming knyttet til velferdsstatens utfordringer.